

הטרור הערבי אז והיום

א' א'

הטרור הפנימי מצד אנשי הכנופיות דאז וארגוני המחבלים כיום — טרור שחודו הופנה כלפי האוכלוסיה הערבית עצמה. הטרור הפנימי במאורעות 1936—1939 נשא, אמנם, במידה רבה, אופי של חיסול מתנגדים פוליטיים של המופתי וסיעתו, בעוד שפעולות הרצח והפגיעה מצד המחבלים כלפי תושבים ערבים לאחר מלחמת ששת הימים כוונו כלפי החשודים בשיתוף פעולה עם שלטונות ישראל. עם זאת, במלחמות הטרור של הפלשתינאים אופיינית עצם התופעה של שפיכות דמים על-ידי טרור פנימי אכזרי ביותר, המופנה על-ידיהם כלפי בני-עמם. במאורעות 1936—1939 הגיע טרור זה לממדים נרחבים עד כדי כך, שחוגים ואזורים מסוימים באוכלוסיה הערבית, שנפגעו ממנו, התארגנו ל„כנופיות-שלום“, אשר לחמו בכנופיות הטרור. גם במלחמת הטרור של ארגוני המחבלים כבר נרצחו עשרות רבות של תושבים ערבים, וכן נפגעו רבים אחרים — ועוד ידם נטויה.

תופעה בולטת אחרת הוא הדמיון הרב בין הודעות-הרהב של אנשי הכנופיות בשנות השלושים לבין פרסומיהם של ארגוני המחבלים כיום, על „הצלחותיהם“ ו„הישגיהם“ בשדה-הקרב; מחברי הפרסומים הללו נהגו ונוהגים לרחף על גלי הדמיון העשיר תוך חירות רבה. הקורא האובייקטיבי יוטרד בוודאי מתופעה מוזרה זו, ולא יסתפק בהסבר „הפשטני“ כי היא מהווה ביטוי של „דמיון מזרחי“, „אלף לילה ולילה“, אלא יחפש לכך הסברים מעמיקים יותר בתחום המנטליות, התודעה וחקר הנפש הערבית. מבחינה זו מאלף להזכיר את דיווחיו של איש כנופיה שפעל בשנים 1936—1939 באיזור עמק-חפר, ושבהם התפאר בביצוע פעולות חבלה, שכתוצאה מהן נהרגו כביכול מאות יהודים וחיילים בריטים. דיווח כוזב זה אינו נחלתם של לוחמים מן השורה בלבד, אלא גם של הדרגים הגבוהים: „בהודעה רשמית מס' 110/38“ של „המפקדה הראשית“ של הכנופיות מיום 7/12/38 נמסר, כי „בהתנגשות במגדל-צדק נהרגו 12 אנגלים ו-7 נפצעו, ופלוגה אחרת הרגה 7 יהודים בהתקפה על פתח-תקפה“, בעוד שהאמת היתה כי בהתנגשות במגדל-צדק נהרג אדם אחד ו-3 נפצעו, ולא היתה כלל התקפה על פתח-תקפה*. כך התפאר מנהיג-הכנופיות הידוע „אבו דורה“ ב„בולטין חדשות“ שפירסם ביום 14/10/38 ב„הפלת 60 חללים מבין הנוטרים היהודים בקרב שהיה ליד זכרון-יעקב“**, בעוד שלאמתו של דבר לא נהרג אז ולא נפגע איש.

ראוי להשוות דברי רהב אלה עם ה„הודעות הרשמיות“ הדמיוניות של ארגוני המחבלים שלוש שנה לאחר מכן, שגם בהן מגיע מספר ההרוגים הישראליים, כביכול, לעשרות רבות מדי יום ביומו. דוגמה להודעה כזאת הוא תיאור, השאוב מן הדמיון, בעתון סורי מיוני 1969 על „גבורתם העילאית של 8 פידאין מפתח“ ששלחו בהרי שכם נגד כוחות צה"ל, שבו נאלצו הישראליים להזרים תגבורת שכללה 22 מטוסים, מיסטר ומיראז' בגל הראשון, ולאחר מכן עוד 22 מטוסי קרב, 23 טנקים שתוגברו ב-25 זחל"מים, 10,000 חיילים וצנחנים ו-230 נגמ"שים. בשעות מאוחרות יותר הצטרפו לקרב עוד 48 מטוסים ישראליים. אבדות האויב הישראלי בקרב זה היו 87 הרוגים,

„אין חדש תחת השמש“ אמר החכם מכל אדם, ואכן ימצא המשקיף האובייקטיבי כי צדק שלמה המלך בדבריו, וכי „כבר היו דברים מעולם“ — אם ינסה לערוך השוואה בין אופיה של מלחמת הטרור שניהלו הכנופיות הערביות נגד הישוב היהודי בארץ-ישראל לפני כ-30 שנה, לבין מלחמת הטרור של ארגוני המחבלים נגד מדינת ישראל בשנות השישים המאוחרות. קיים, כמובן, גם שוני בין שתי מלחמות-טרור אלה, הנובע מהתפתחות אמצעי הלחימה. במקום המוקש הפרימיטיבי מעשה-יבית, המורכב מצינור-מים ממולא חומר-נפץ שהוטמן בדרכי-עפר על-ידי אנשי הכנופיות בשנות השלושים, מופעלים כיום על-ידי המחבלים מוקשים מודרניים, המצויים בשימוש של צבאות סדירים. במקום „התקפות לילה“ באש רובים מרחוק על הישובים במאורעות 1936 בידי אנשי כנופיות, מופעלות כיום על-ידי יורשיהם המחבלים מרגמות כבדות, „קטיושות“, ובזוקות מאולתרות. כן חלו במשך שלוש עשרות השנים תהליכים מדיניים, אשר הביאו לשינוי באופי הכוחות הפועלים בזירה. אולם, ביסודו של דבר רב הדמיון, מבחינות רבות, בין שתי מלחמות-הטרור הפלשתינאיות נגד היהודים, עד כדי כך שניתן להצביע על מעין „חוקיות מחזורית“, הנכרת בבירור בתופעות אופייניות אחדות בשתי המערכות.

התופעה האופיינית ביותר שחזרה ונשנתה בשתי מלחמות-הטרור של הפלשתינאים, למרות ימי דור המפרידים ביניהן, היא מגמתם הברורה והמוצהרת של הטרוריסטים לרצח-לא-אבחנה של אוכלוסיה יהודית אזרחית שלה, נשים, זקנים וטף. מבחינה זו מהוות פעולות ארגוני המחבלים כיום המשך ישיר לאותו קו של „אטבח אל-יהוד“ שהיה נקוט בידי קודמיהם, אנשי הכנופיות, במאורעות 1936—1939. עם זאת נעלמו לחלוטין מנופה הפוליטי של הארץ, ומביטויי שפת יום-יום בה, אותם מושגים ידועים לשמצה של „פוגרומים“ ועריכת „פרעות ביהודים“, שרווחו בשנות העשרים והשלושים, ואף באו לידי ביטוי בתחילתם של מאורעות 1936, עד שהתייצב באותה שנה „קרי-החזית“ בין האוכלוסיות היהודית והערבית. התפרצויות או נסיגות-התפרצות של אספסוף ערבי מוסת ופרוע לשכונות-ספר יהודיות או לשכונות מעורבות, לשם רצח ושוד, וכן רציחות של יהודים בודדים שנקלעו לאזורים ערביים, היו סממן בדוק דרך-ביטוי מובהקת לתחילתם של מאורעות-דמים בשנות ה-עשרים והשלושים, ואף בסוף 1947, לאחר קבלת החלטת החלוקה, עד שהפכו המאורעות למלחמת הקוממיות ב-1948. נקודה אופיינית נוספת המשותפת למאורעות 1936—1939 ולמלחמת הטרור שהחלה שלוש שנה לאחר מכן, היא תופעת

* עיין „תעודות ודמויות“, עמוד 119. אוסף תעודות ופרטים על אנשי הכנופיות הערביות 1936—1939. הופץ בשעתו בין מפקדי ה„הגנה“ בלבד בהוצאת „המגן העברי“.

** שם, עמ' 124.

123 פצועים, 8 טנקים, 18 זחל"מים, 22 כלי-רכב שונים. אבדות הפידאין היו 5 הרוגים ו-3 פצועים שחולצו משדה-הקרב".

אגב — גם העלילות שבדיווחי הכנופיות בשנות השלושים על פגיעות, כביכול, מצד השלטונות הבריטים ומצד היהודים במסגדים ובנשים וילדים מקרב האוכלוסיה הערבית, וכן תעמולת הזוועה על פגיעות בקדשי המוסלמים, שנוהלה באותה עת בעתונות הערבית בארץ, אינן רחוקות הרבה מתעמולת-הזוועה המתנהלת עתה נגד ישראל על-ידי מדינות ערב וארגוני המחבלים, על פגיעות במקומות הקדושים למוסלמים, כולל ההאשמות נגד ישראל כי שרפה את מסגד אל-אקצא בירושלים. אכן, "אין חדש תחת השמש", וארגוני המחבלים כיום אינם צרי-כים להתבייש בפני קודמיהם אנשי הכנופיות משכבר הימים — ביכולתם להפריח גוזמאות; נראה כי הם אף עולים עליהם בכך. יצוין גם כי תופעות חילוקי-הדעות והפיצול בין ארגוני המחבלים הרבים הפועלים בזירה מאז מלחמת ששת הימים, מזכירה את הסכסוכים והמגננים שהיו קיימים בין ראשי הכנופיות במאורעות 1936—1939. עם זאת קיים גם הבדל בין שתי התופעות, שכן חילוקי הדעות בין ארגוני המחבלים כיום מקורם במידה רבה ברקע פוליטי ואידיאולוגי, בעוד שהסכסוכים בין ראשי הכנופיות דאז היו בעיקר על רקע אישי, ועל כל פנים — נעדר מהם היסוד האידיאולוגי.

למרות קו-הדמיון, עליהם עמדנו, בין שתי מערכות הטרור הערבי נגד הישוב היהודי בארץ-ישראל ונגד מדינת ישראל — חלו גם שינויים מכריעים בעצם התנאים והנתונים של הכוחות היריבים המקומיים — היהודים והערבים. מבחינה חיצונית היו מעורבים בסכסוך היהודי-ערבי גם בשנות השלושים כוחות חיצוניים בין-לאומיים וערביים, כמו בריטניה — המעצמה המנדטורית, ארצות ערב שמסביב לארץ-ישראל — שסייעו לכנופי-יות בכסף, בנשק ובכוח-אדם — ומעצמות הציר (גרמניה ואיטליה) שבחשו אף הן, לצדם של הערבים, בקדרה הפוליטית של המזרח התיכון.

מבחינה זו חל שינוי רב באופי הכוחות הפועלים. מעצמות הציר "יצאו מן התמונה" וגם בריטניה, שהיתה בשנות השלושים הגורם הקובע באיזור, איבדה את מעמדה, ובמקום אלה, נכנסו למשחק שתי מעצמות-העל, והמזרח התיכון הפך מבעיה אזורית מוגבלת לבעיה גלובלית ממדרגה ראשונה. גם ארצות ערב שבאיזור הגובל ישירות בישראל, שבחלקן היו בשנות השלושים עצמאיות-למחצה או נתונות לשלטון זר, הפכו מאז למדינות עצמאיות, המעורבות ישירות בסכסוך, ושקועות בו מבחינה פוליטית וצבאית במידה שאין להשוותה לצורה שבה היו מעורבות במאורעות שנות השלושים.

אולם השינוי המכריע והדרסטי ביותר בין שתי מערכות הטרור חל בכוחו ובמעמדו של הישוב היהודי בארץ. לא עוד ישוב קטן בכוח-אדם ובנשק, הנאלץ להסתיר את נשק-המגן ה"בלתי-חוקי" שלו בסליקים שבמעבה האדמה מחשש ל"עינא בישא" של השליט הזר, והתלוי במידה רבה ברצונה הטוב של המעצמה המנדטורית הזרה, זו החפצה לבלום את התפתחותם של המפעל הציוני וכוח-המגן היהודי. לא עוד ישובים דלים ומבודדים של "חומה ומגדל" בשנות השלושים, הנמצאים באזורים ערביים עויינים ותלולים בדרכי-תחבורה מסוכנות הניתנות לניטוק ול-הסימה, אלא מדינה יהודית עצמאית וריבונית, וישובים הנהנים

מרציפות טריטוריאלית, ואשר מאחוריהם עומדת עוצמתו של צה"ל.

כתוצאה מהשינוי שחל באופי הכוחות היריבים המקומיים וב-אופי המערכה הצבאית ביניהם, נעלמו מן המילון הצבאי היום-יומי מלים שהיו חרותות היטב בתודעה של לוחמי הישוב היהודי בארץ לפני דור, כגון "מלחמת השיירות", "המלחמה על דרכי התחבורה לישובים", "מלוי השיירות", "ישובים במצור" וכיוצא בהם. מונחים אלה אבד עליהם הכלח, ויש בהם כדי להעלות חיוך של ביטול על פניהם של לוחמי צה"ל, הדוהרים ב"סנטוריונים" ובמטוסים חדישים, ולמרבה השמחה אינם מכי-רים עוד מונחים אלה אלא מתוך קריאה בספרי ההיסטוריה. אולם, לוחמי הדור הקודם זוכרים היטב את הבעיות הכרוכות בהעברת שיירות מזון ותגבורת לישוב יהודי נצור דרך שטחים ערביים אויבים; לוחמי תש"ח עדיין שילמו מסדמים כבד בשיירות כאלה, כגון להר הצופים, לגוש עציון, ליחיעם ולבן-שמן. אפילו המלה, "מאורעות" שהגדירה בפינו את תקופת הלחימה בשנים 1936—1939, "יצאה מן האופנה" והבעיה קרויה "סכסוך ישראל-ערב".

גם המונח "כנופיות", שהיה מושג נפוץ מאוד בחיי הישוב היהודי, כבר התישן במידה רבה, וכמעט שיצא מן השימוש במלחמת הטרור של שנות השלושים. עתה מוכרים יותר המונחים "חוליות" או "רשתות" טרור. שינוי זה איננו שמי בלבד; משמ-עותו חורגת מן התחום הסמנטי.

במאורעות 1936—1939 פעלו הכנופיות הערביות ב"יחידות-שדה" גדולות. בשנות ה"מאורעות" התרכזו כנופיות גדולות ביחידות בסדר גודל של מחלקות ואף פלוגות, ובעיקר באיזור "המשולש המסוכן" דאז של שכם-ג'נין-טול-כרם, שם פעלו כמעט בגלוי בקרב האוכלוסיה הערבית. באותה עת אף השי-תלטו הכנופיות על אזורים כפריים שיד השלטונות לא הגיעה אליהם, וניהלו מספר "קרבנות-שדה" והתנגשויות בקנה-מידה גדול יחסית עם הצבא הבריטי. פאוזי אל-קאוקג'י, שהיה "המפקד העליון של המרד הערבי", אף הקים לעצמו בתוך "המשולש המסוכן" מפקדת-שדה, כמעט במתכונת צבאית, וכמוהו עשו המפקדים האחרים, ששמותיהם היו ידועים ומוכרים בציבור.

אופיה של מלחמת הטרור של ארגוני המחבלים כיום שונה לחלוטין, ותכניהם פועלים בקרב האוכלוסיה הערבית בתנאי-מחתרת מובהקים, בחוליות קטנות וברשתות חשאיות. שמפקדו-תיהם מעבר לגבול, בירדן ובמדינות הערביות האחרות.

ארגוני המחבלים בוודאי שאינם מאושרים ממצב-עניינים זה, ושואפים בכל מאודם להתעלות לשלבים הגבוהים יותר של "המלחמה העממית" — מלחמת גרילה המתנהלת בהרים וב-דרכים. הם אף חולמים על תפיסת מאחזים טריטוריאליים באור-רים כפריים שיד השלטונות אינה מגיעה אליהם. הדימוי החביב על ארגוני המחבלים הוא "המלחמה העממית" נוסח ויאט-נאם ואלג'יריה, אשר תחילתה במלחמת טרור וגרילה, והמשכה ושיאה בהתקוממות עממית כוללת. בפרסומים חתרניים שונים מדובר על הצורך "להמריץ את הפלחים בשטחים הכבושים על-ידי ישראל לקחת חלק במאבק, ולהחדיר למוחם את תפארת המסורת של אבותיהם שלחמו בשנים 1936—1939".

מבחינה זו חל שינוי מכריע בתנאי הזירה ובאופי הכוחות (סיף בעמוד 29)